

Konferanse

Tvang kan gi varige sår

Nina Strand

journalist i Tidsskrift for Norsk psykologforening

Konferansen om tvang i psykisk helsevern i Oslo ble et sterkt møte mellom pasienter, pårørende, fagfolk og myndigheter. Ingunn Øye fra Aurora foreslo at helsevesenet oppretter stillinger som «brukerlærere». – En god idé, sa Finn Aasheim fra Sosial- og helsedirektoratet.

Karen Louise Pedersen, pårørende: – Aristoteles mente at teatret, gjennom å tale til både hjerne og hjerte, virket foredlende på mennesket. Jeg håper våre fortellinger kan ha en tilsvarende virk-ning.

Foto: Astrid Ledang.

Brukere og pårørende fortalte om hvordan det å bli utsatt for tvang kan sette varige spor. De over 300 deltakerne fikk også oppleve fagfolk som fortalte om sine egne vonde opplevelser i sammenheng med tvangstiltak de hadde vært ansvarlig for. Følelsene kan sitte i kroppen i årevis etterpå. De tilhørerne

som representerte brukerne, satte åpenbart pris på at behandlerne på denne måten eksponerte sin egen sårbarhet.

Åpenhjertige samtaler

Konferansen som ble holdt 3. og 4. mai, ble arrangert av Landsforeningen for Pårørende innen Psykiatri, i samarbeid med Universitetet i Tromsø, Mental Helse Norge, Norsk Sykepleierforbund, Norsk Psykologforening, Norsk psykiatrisk forening og Rådet for psykisk helse. Arrangørene hadde lagt stor vekt å få frem erfaringer og personlige opplevelser hos personer med ulikt ståsted. Paneler sammensatt med henholdsvis behandlere og politi, pårørende og brukere samtalte seg imellom, ledet av psykiater Tom Andersen. Andersen stilte både utfordrende og nærgående spørsmål til paneldeltakerne, som raust og modig delte vonde og gode opplevelser med tilhørerne. Deltakerne i salen lot seg engasjere: Svært mange hadde ordet, og enda flere ønsket å slippe til. Det store flertallet av dem var brukere, som ville bidra med egne erfaringer, eller utfordre helsepersonell og myndigheter.

Etiske dilemmaer

Georg Høyer, professor ved Universitetet i Tromsø, trakk opp et bredt lerret som bakgrunn for diskusjonen. I Norge har vi om lag 11 000 tvangsinnleggelser per år. Dette innebærer ikke nødvendigvis at 11 000 personer tvangsinnlegges i året, fordi noen personer kan gå igjen i tallene. Tallene ser ut til å gå noe ned, men ifølge Høyer viser tall fra 2001 at bruk av tvangsmidler øker.

Høyer påpekte at det er glidende overganger mellom formell tvang, og mer uformell bruk av tvang ved overtalelse, lokkemidler, trusler og maktbruk. – Skjult tvang kan virke identitetskrenkende, og vi vet ikke nok om hvilket omfang det har, sa han.

– Tvang rettferdiggjøres ved at det kan være til pasientens og de pårørendes beste, med andre ord ligger det en paternalisme bak. Men dette kan komme i strid med retten til selvbestemmelse, understreket Høyer. Han mente at også bruk av medisiner kunne redusere muligheten for selvbestemmelse. – Vi må diskutere de etiske dilemmaene i dette: Når blir det å la være å gripe inn en form for likegyldighet? Når blir det å gripe inn en krenkelse?

Politiet brukes for ofte

Ett av gjennomgangstemaene på konferansen, var politiets rolle i sammenheng med tvangsinnleggelser. Både brukere, pårørende og ikke minst politiet selv, mente at politiet blir brukt i for stor utstrekning, og at dette kan ha mange negative konsekvenser. Terje Gudmundsen, visepolitimester i Hordaland politikammer, hadde sett en endring i løpet av sin karriere i politiet: – Som fersk politikonstabel reiste jeg rundt sammen med en sykepleier, og jeg assistere etter behov. I dag opplever politiet hos oss at helsevesenet ønsker at vi skal ta hele jobben. Etter mitt syn bør en bruke mest mulig lempelige midler ved tvangsinnleggelser. Jeg håper helsevesenet i større grad selv vil ta seg av dette, sa han, og foreslo at ambulanse i større grad burde vært brukt.

Vonde tvangsinnleggelser

Tom Andersen ville gjerne at fagfolkene fortalte om sine personlige erfaringer med tvang. Stein Rønnow, psykolog ved Psykiatrisk klinikk på Vinderen, tok straks ordet: – Jeg husker en gang vi boret

oss inn døren til en kvinne, naboene kunne sikkert følge med i det som skjedde. Ingen av oss som rykket ut kjente denne kvinnen. Det var ferietid, og behandleren hennes var ikke til stede. Vi hadde ikke tenkt nok igjennom hvor brutalt dette kunne fortone seg for denne kvinnen. Jeg spør meg selv om vi burde ha utsatt innleggelsen til vi fikk med en som kjente henne. Noe slikt vil jeg ikke stille opp på en annen gang, sa han. – Men andre ganger kan det å nøle for lenge også bli feil.

– Jeg har opplevd noe lignende, sa psykiatrisk sykepleier Anne Møbjerg.

Georg Høyer, Universitetet i Tromsø: – Jeg blir glad for å høre at historiene til brukere og pårørende gjør inntrykk på fagfolkene. Det er sterkt å oppleve at dette har beveget dem slik.

– Politiet var med. Vi hadde en skjør allianse med denne kvinnen fra før, men den ble brutt etter dette. Hendelsen har brent seg fast i meg, sa hun. – Men jeg har også opplevd tvangsinnleggelse som har fungert godt. Det var en kvinne vi hadde vært hjemme hos flere ganger, og som til slutt slapp oss inn. Vi var bestemte og argumenterte sterkt for innleggelse. Hun ble kjørt til sykehuset i privat bil, og jeg følte at det hadde gått bra. Hun hadde bevart sin verdighet så langt det gikk, tror jeg.

Politimester Gudmundsen fortalte også om sterke inntrykk fra tvangsinnleggelse. – Vi har måttet bruke fysisk makt, og det har vært barn til stede. Slike hendelser er ikke lette å legge bak seg, sa han.

Pelle Slagsvold fra Psykiatrisk klinikk på Vindern i Oslo fortalte av ambulerende team som rykker ut i vanskelige situasjoner rundt innleggelse, i stor grad har gjort politiet overflødig. – Antall tvangsinnleggelse går ned i Oslo, sa han.

Påkjenning for pårørende

I panelet med pårørende satt Eva Tønnesen, som kunne fortelle om da hun som 21 år gammel jente måtte tvangsinnlegges lillesøsteren på 19. – Hele familien var på sammenbruddets rand etter å ha levd med en psykotisk person i flere måneder. Det var nødvendig å gjøre noe. Men gråten til søsteren min da det gikk opp for henne hva som skjedde, følger meg alltid. Hun ble fratatt rettigheter og verdighet.

– Noe av det som plager oss pårørende mest, er om forholdet mellom oss kan bli godt igjen etter at vi har måttet tvangsinnlegge våre kjære. Har disse episodene virket inn på forholdet dere imellom, spurte Nina Berg, som ledet pårørendepanelet.

– Vi har alltid hatt mye kontakt. Jeg tror likevel hun har en grunnleggende tvil til meg, om jeg vil støtte henne, sa Tønnesen. – Min sønn vil ikke snakke om dette at vi har fått ham tvangsinnlagt, sa Karen Louise Pedersen, også pårørende. – Han forsikrer oss om at vi har vært gode foreldre. Han stenger av. Det må vi bare godta.

Sen hjelp fører til tvang

– Alle min sønns tvangsinnleggelse har kommet etter at han hadde tigget om hjelp, sa Karen Louise Pedersen. Finn Borge hadde samme erfaring: – Han er ikke syk nok, fikk vi høre da vi søkte hjelp. Senere ble han det, men det hadde store omkostninger at hjelpen kom så sent. Med tidligere hjelp kunne mange vonde hendelser vært unngått. –Ja, dette handler om systemer som ikke fungerer, sa Pedersen: – Jeg har opplevd å bli bedt om å skrive tutorerklæring for å få sønnen min innlagt med tvang, selv om han var villig. Det var eneste måten å få ham innlagt på. Men jeg opplever nå at mottaksmulighetene er bedre. Sønnen min behøver ikke alltid å tigge for å få hjelp.

Følte seg som kriminell

Arnchild Lauveng hadde hatt diagnosen schizofreni i ti år. Nå utdanner hun seg til psykolog. Hun ledet samtalepanelet med brukere. Også de var opptatt av måten tvangsinnleggelse kan foregå på. Politiets fremgangsmåte hadde satt varige spor, og ført til at flere slet med angst og mareritt knyttet til hendelser rundt innleggelsen. –For kort tid siden ringte politiet på døra mi i et helt vanlig rutineoppdrag. Jeg fikk sterk angst og torde ikke lukke opp, fortalte Ingunn Øye. – Jeg glemmer aldri hvordan jeg ble slept inn på legevakten, og måtte tisse på et bekk foran en politimanns øyne, sa Ann-Christin Saastad. – Ingen snakket til meg. – Jeg ble hentet av politifolk etter å ha bedt om å bli lagt inn, sa Gøran Nilsson. – Jeg satt bare og gråt. Politiet satte på meg håndjern. De snakket ikke til meg, og i dag får jeg angst ved synet av en politibil.

– Jeg var utagerende. Men bruk av politi gjør at det føles som en straff å være syk. Man føler seg kriminell, sa Saastad.

Brukerlærere i helsevesenet?

– Hvis dere fikk en dag for å undervise fagfolk. Hva ville dere lagt vekt på da, ble brukerne spurt.

– Stikkordet er kommunikasjon, sa Ann-Christin Saastad. – Jeg er mer enn sykdommen min. Se meg som et helhetlig menneske, snakk til meg og spør meg om hva jeg trenger, sa hun. – Og la meg prate om det som interesserer meg: jobben min, saker jeg er opptatt av. Ingunn Øye støttet henne i det: – Sykdommen er bare en brøkdel av livene våre. Vi har familie, jobb og privativ. Vær mer oppmerksomme på våre ressurser, oppfordret hun.

– Det kunne bli en kort undervisningstime, sa Gøran Nilsson. – Jeg ville si: Vær snill, bry dere om meg! Forholdet til behandleren er helt grunnleggende. Jeg hadde en lang inntakssamtale med en fantastisk psykolog en gang. Dagen etter sluttet hun. Dette var svært tungt for meg. Jeg bruker lang tid på å bli trygg og fortrolig med mennesker. For meg er stabilitet og tillit er helt grunnleggende for å bli frisk.

– Jeg foreslår at helsevesenet oppretter stillinger som brukerlærere, sa Ingunn Øye. – Vi brukere sitter med erfaringer som bør verdsettes og jeg tror vi har mye å bidra med. Avdelingsdirektør Finn Aasheim fra Sosial- og helsedirektoratet tok utfordringen: – Jeg er opptatt av å få finne og spre videre

de gode erfaringene som gjøres rundt om. Det finnes åpenbart store lokale forskjeller. «Brukerlærere» er en god idé!

Boks til slutt

Sagt på konferansen

Traumet ved å oppleve tvang kom sterkt frem på denne konferansen, og dette berører meg dypt. Vi må bli flinkere til å gripe anledningen når vi får en telefon, til å ta en samtale med én gang, og til å lytte til pasienter og pårørende.

Anne Seim Grønningsæter, Forum for psykologer innen psykisk helsevern

Jeg har lang erfaring som behandler. Men noe av det som jeg har lært mest av, var en planleggingsdag da personalet fikk i oppgave å legge hverandre i belter. Det var en sterk opplevelse.

Anne Alveng, Norsk Psykiatrisk Forening

Vi ser at bruk av tvang kan ha alvorlige og varige «bivirkninger». Jeg tror ikke man hadde kunnet leve med slike bivirkninger innen somatikken. Vi må lete oss frem til arbeidsmåter der vi prøver å unngå krenkelsene.

Olav-Helge Førde, styreleder i Helse Nord,

Jeg spør meg selv om hvordan psykisk helsevern bemanner de som rykker ut ved innleggelser. Har vi de beste folkene plassert her?

Finn Aasheim, avdelingsdirektør i Sosial- og helsedirektoratet

Det er tungt å få høre så mye negativt om en tjeneste du har jobbet med et helt liv. Å ha en psykisk lidelse innebærer mye smerte, og vi har fått føle mye på den her i Folkets hus.

Stein Rønnow, psykolog

Det jeg hørte i går, var at måten tvang utføres på kan oppleves som et større overgrep enn beslutningen om tvungent helsevern.

Arild Gjertsen, seniorrådgiver, Sosial- og helsedirektoratet

Det gjør inntrykk på meg å høre at folk har fått varige men etter innleggelser. Det bør aldri forekomme at politiet drar alene for å hente en pasient. Jeg vil ta initiativ for å endre på situasjonen.

Ingelin Killengren, politidirektør

Sagt på konferansen

Menneskerettigheter handler om konsekvensene, ikke om intensjonene.

Gro Hillestad Thune, Norsk senter for menneskerettigheter

Jeg vil ta et initiativ overfor helseministeren i denne saken. Jeg vil også sørge for at dette blir debattert i Stortinget. Vi må se både på målrettede tiltak og på ressurser.

Olav Gunnar Ballo, Stortingets sosialkomité